

УДК 631.14:637.1.003.13

В. І. Радько,
к. е. н. доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України
І. В. Свиноус,
д. е. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ДІЙНОГО СТАДА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

V. Radko,
Candidate of Economic Sciences, docent, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
I. Svynous,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Bila Tserkva national agrarian university

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC BASES OF REPRODUCTION IN DAIRY CATTLE FARMS UKRAINE

У процесі дослідження оцінки "тваринного шлейфу" в нашій країні буде спостерігатися подальше зниження поголів'я корів, що призведе до скорочення сировинної бази молокопереробних підприємств. На нашу думку, одним з основних чинників посилення такої ситуації є відсутність достатньої кількості поголів'я молодяку великої рогатої худоби для відтворення дійного стада.

Організаційний вплив на процес управління відтворенням молочного стада можливий шляхом проектування технологічних схем виробничого процесу; формування необхідних ресурсів відповідно до проектної технології; раціональної організації праці відповідно до прийнятої технології й наявності робочої сили; формування системи фінансування заходів (бюджетування).

Основними напрямками вдосконалення управління відтворенням біогенних основних засобів у молочному скотарстві є широке залучення баз даних для оперативного використання інформації у підготовці управлінських рішень, організації формування джерел фінансування, планування, регламентації (на основі сучасних нормативів) і бюджетування відтворювального процесу.

The study estimates "animal tail" in our country there will be a further reduction in the number of cows that will reduce raw materials milk business. In our opinion, a major factor in strengthening this situation is the lack of sufficient stock of young cattle for dairy cattle reproduction.

Organizational impact on the management of the dairy herd reproduction is possible by designing technological schemes of production; formation of necessary resources according to project technology; rational organization of labor in accordance with accepted technology and availability of labor; forming the system of funding (budgeting).

The main directions of improving the management of fixed assets reproduction nutrients in dairy cattle is widespread involvement of databases for operational use in the preparation of information management solutions, organizations forming sources of financing, planning, regulation (based on today's standards) and budgeting reproduction process.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, молочне скотарство, відтворення, інтенсифікація, дійне стадо.

Key words: farms, dairy cattle, reproduction, intensification, dairy herd.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою для нарощування обсягів виробництва продукції молочного скотарства є відновлення й розширене відтворення продуктивного поголів'я за одночасного збільшення рівня продуктивності тварин на основі удосконалення біологічних і виробничих технологій. Більшість технологій у тваринництві слід розглядати як комбінацію (взає-

модію) відповідних знань, кваліфікаційних навичок і засобів виробництва, необхідних для виробництва продукції й бажаних перетворень у живих організмах.

Як свідчить аналіз "тваринного шлейфу", в нашій країні буде спостерігатися подальше зниження поголів'я корів, що призведе до скорочення сировинної бази молокопереробних підприємств. На

нашу думку, одним з основних чинників посилення такої ситуації є відсутність достатньої кількості поголів'я молодняку великої рогатої худоби для відтворення дійного стада.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Грунтовно питання ефективного функціонування підприємств з виробництва молока висвітлено у наукових працях вітчизняних учених-аграріїв: І. Баланюка, П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця та інших. Проте, поза їх увагою залишилися організаційно-економічні засади відтворення стада в сільськогосподарських підприємствах, які спеціалізуються на виробництві продукції молочного скотарства.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень щодо створення організаційно-економічних передумов відтворення основного стада в сільськогосподарських підприємствах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тварини, на відміну від інших основних виробничих засобів, формуються у процесі індивідуального розвитку (а не серійного виробництва), мають індивідуальні властивості та якості, що визначають ефективність їх використання. Крім того, у процесі росту та експлуатації (під час їх використання як засобу виробництва продукції) за допомогою підбору, відбору, що спрямований на вирощування молодняку, роздою корів можна впливати на тварин як на предмети праці, при цьому поліпшуючи їх продуктивні й відтворювальні якості, тобто ефективність використання.

Нині ще не створено навіть орієнтовних математичних моделей відтворювального процесу тварин через надзвичайну складність цього завдання. На процесі відтворення поголів'я, виробництва молока й приросту живої маси, які неможливо відокремити, може впливати понад сотня відомих нині науці факторів, але поки що неврахована кількість їхніх різноманітних багатофакторних взаємодій.

Відтворення біогенних основних засобів — інтегрованої матеріальної системи з різноманітними типами внутрішніх і зовнішніх зв'язків — це виробничий процес, що поєднує відновлення життя, ріст, розвиток і поліпшення якісних характеристик сільськогосподарських тварин (як засобів і предметів праці) у взаємодії із зовнішнім середовищем для відновлення основних фондів при організації виробництва продукції тваринництва.

Зазначимо, що найважливішим фактором, який визначає організацію й економічну ефективність відтворення поголів'я, є інтенсивність використання корів, що залежить від тривалості відтворювального циклу та терміну експлуатації тварин. У свою чергу, вони детерміновані генети-

пом і умовами життя тварин. На промислових комплексах, де здійснюється повноцінна годівля тварин й умови утримання відповідають вимогам зоогігієнічних норм, корів використовують доти, доки вони здатні забезпечувати високу молочну продуктивність і відтворювальну здатність.

Тому основними виробничими критеріями, що визначають економічні показники процесу відтворення у молочному скотарстві, є вихід телят і термін експлуатації корів. Процес відтворення продуктивної худоби у молочному скотарстві є циклічним і триває в оптимальному варіанті 28—30 міс. при нормальному функціонуванні всіх систем організму тварини в усі періоди онтогенезу.

Із позиції фінансового обігу, процес відтворення основних засобів (продуктивної худоби) пов'язаний із кругообігом капітальних вкладень: на першій стадії відбувається інвестування капіталу на вирощування або придбання корів; на другій — основні засоби амортизуються та переносять частину своєї вартості на собівартість продукції, що виробляється; на третій — у процесі реалізації продукції здійснюється нагромадження нарахованої амортизації; на четвертій — накопичена амортизація, як частина власних фінансових ресурсів організації, спрямовується на реінвестування, тобто на відновлення основних засобів.

У молочному скотарстві це відбувається одночасно за рахунок різних стадій циклів, розподілених майже рівномірно. Повний цикл кругообігу капітальних вкладень має таку ж тривалість, як і виробничий цикл. Тільки кругообіг коштів відбувається у часі пізніше, ніж виробничий процес відтворення, на термін вкладень капіталу — близько трьох років [1].

Ефективність молочного скотарства значною мірою залежить від інтенсивності використання маточного поголів'я, а вихід приплоду телят на 100 корів дає можливість зробити висновки щодо діяльності господарства у забезпеченні відтворення. У 2014 р. вихід приплоду телят на 100 корів у сільськогосподарських підприємствах становив лише 74 голови проти 88 голови в 1990 р., що свідчить про недостатній рівень організаційної роботи щодо відтворення поголів'я великої рогатої худоби. Тому прийняття відповідних заходів з ліквідації перегулів корів і телиць та їх яловості є важливим джерелом збільшення обсягів виробництва молока, а також основою зниження собівартості продукції.

За розрахунками науковців Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу, при збільшенні виходу телят на 100 корів — від 80 до 90 голів, виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь зростає на 78 ц у зоні Степу, Полісся — 71 і Лісостепу — на 38 ц [2].

Організаційний вплив на процес управління відтворенням молочного стада можливий шляхом проектування технологічних схем виробничого процесу; формування необхідних ресурсів відпо-

відно до проектної технології; раціональної організації праці відповідно до прийнятої технології й наявності робочої сили; формування системи фінансування заходів (бюджетування).

Для аналізу прийняття управлінських рішень у процесі відтворенні стада в молочному тваринництві й виявлення рівня його інформаційного забезпечення враховували дані, одержані шляхом анкетного опитування керівників і головних спеціалістів провідних сільськогосподарських підприємств Київської та Черкаської областей, що спеціалізуються на виробництві молока й племенного молодняку великої рогатої худоби.

У результаті анкетного опитування виявлено, що лише 16% респондентів були задоволені інформаційним забезпеченням прийняття рішень про вибракування корів. Більшість респондентів (90%) зазначили, що сума амортизаційних відрахувань відшкодовує лише 18% витрат на вирощування корів-первісток. Аналогічна ситуація й щодо страхових виплат. Керівників не завжди мали необхідну інформацію про витрати на відтворення основного стада (81,3%).

Зазначимо, що для вибору оптимального з погляду ефективності рішення щодо відтворення поголів'я із кількох можливих необхідно мати інформацію про витрати за кожним варіантом.

На практиці здебільшого їх розраховують на основі фактичних витрат минулих періодів. Оперативна інформація про витрати необхідна керівникам не тільки для розробки перспективних і поточних, а й для прийняття оперативних коригувальних рішень, що надто важливо в умовах невизначеності зовнішнього й внутрішнього середовища підприємства. За результатами анкетування лише 36,0% опитаних керівників мали в будь-який час необхідну інформацію про витрати на виробництво, а 58,2% — лише час від часу.

У процесі вирішення питань відтворення основного стада більшість керівників використовують рекомендації фахівців і застосовують науково-практичний підхід. Керівники підприємств постійно використовують інформацію бухгалтерського обліку під час прийняття рішень (95,2%). Однак цієї інформації недостатньо для обґрунтованих управлінських рішень, пов'язаних із відтворенням стада в молочному скотарстві.

Понад 40,0% респондентів не змогли відповісти на запитання щодо визначення загальних витрат на утримання, вирощування однієї корови й доходу від її річної експлуатації. Інші опитані лише певні рішення приймали з використанням даних обліку, орієнтуючись на власні спостереження, інтуїцію й особисті контакти.

Процес відтворення дійного стада в молочному скотарстві розглядається як багатогранний процес, який поєднує економічні та технологічні аспекти з метою досягнення прибутковості виробництва. Враховуючи нинішній стан розвитку молочного скотарства, необхідно розробити комплексні державні програми фінансування, які б

сприяли нарощенню частки високопродуктивних корів у структурі дійного стада [3].

У сільськогосподарських підприємствах відтворення поголів'я молочного стада здійснюється головним чином за рахунок прибутку, отриманого від реалізації молока. Отже, за цих умов великого значення набуває державне фінансування заходів щодо нарощення поголів'я у господарствах корпоративного сектору.

Практика доводить, що одним із основних напрямків фінансування заходів є часткова компенсація вартості поголів'я основного стада молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах, які призупиняють виробничу діяльність через банкрутство [4].

Нині за рішенням ліквідаційної комісії більшість господарств реалізують нетелей і дійних корів м'ясопереробним підприємствам, отримані кошти спрямовуються на погашення кредиторської заборгованості. Водночас сільськогосподарські підприємства, які займаються виробництвом молока, відчують дефіцит у забезпеченні дійного стада високопродуктивною худобою.

У зв'язку із цим пропонується здійснити компенсування вартості корів і великої рогатої худоби, яка спрямована на відновлення стада як для фізичних, так і юридичних осіб. При цьому слід застосовувати диференційований підхід до проведення подібних операцій. Для сільськогосподарських підприємств державної форми господарювання пропонується здійснити 100% компенсацію вартості придбаної худоби, іншим юридичним особам — 50%, фізичним особам — 75%.

Пропонований підхід в диференціації зумовлений особливостями фінансування суб'єктів господарювання. Так, повне відшкодування вартості корів для державних сільськогосподарських підприємств є складовою заходів з надання коштів на ведення господарської діяльності за рахунок коштів державного бюджету, для інших сільськогосподарських товаровиробників — у вигляді фінансування заходів відповідно до програм підтримки молочного скотарства.

Досить важливим напрямом державної підтримки є забезпечення збереження телиць до 1 року і старше, оскільки нині спостерігається тенденція до реалізації на забій саме молодняку великої рогатої худоби). На основі проведених досліджень виявлено, що більшість сільськогосподарських підприємств не матимуть молодняку великої рогатої худоби для здійснення простого відтворення поголів'я дійного стада та збільшення обсягів виробництва яловичини, враховуючи нинішнє співвідношення між цінами на молоко та яловичину.

Із цією метою необхідно застосувати спеціальні важелі державного регулювання, які спрямовані на збереження телиць до 1 року в сільськогосподарських підприємствах, зокрема використання прямих бюджетних дотацій.

Потреба у високопродуктивній худобі нині зростає у зв'язку з високою прибутковістю виробництва молока. У нинішніх умовах більшість інвесторів, які вкладають кошти в розвиток молочного бізнесу, закупають нетелей в іноземних сільськогосподарських товаровиробників, при цьому таких інвестиційних проєктів в аграрному секторі України надзвичайно мало.

Зростає потреба у формуванні потужного маточного поголів'я у племінних заводах і репродукторах, які є джерелом постачання високопродуктивної худоби до сільськогосподарських підприємств, які ведуть товарне виробництво [5].

Із цією метою необхідно здійснювати заходи з розвитку державного стимулювання імпорту племінного молодняку великої рогатої худоби. Так, досвід Російської Федерації свідчить про неефективність адміністративних методів стимулювання імпорту нетелей та їх подальшого використання для виробництва молока і яловичини.

Вважаємо за доцільне застосовувати непрямі методи шляхом часткової компенсації залежно від цілей використання молодняку: для промислового виробництва молока — 25% від митної вартості, для формування маточного поголів'я в господарствах, які мають статус племінного репродуктора та заводу.

В умовах дефіциту молодняку великої рогатої худоби для нарощування обсягів необхідно використовувати резерв — поголів'я молодняку, яке утримують у господарства населення. У 2012 р. проти 2005 р. рівень фінансування даної програми зростає майже у 8 разів і досяг 3896 тис. грн. Незначна сума бюджетних коштів, яка виділяється для фінансування заходів програми підтримки розвитку молочного скотарства свідчить про відсутність стратегічного бачення керівництва профільного міністерства щодо використання вищезазначеного резерву відновлення дійного стада в сільськогосподарських підприємствах. Прикладом успішного використання є досвід СВК ім. Воловікова Рівненської області та СТОВ "Деметра" Хмельницької області. Основними причинами широкого використання є небажання господарств населення реалізувати телиць через збитковість вирощування тварин, проблеми збуту, зокрема, сільськогосподарськими підприємствами. Сільськогосподарські підприємства не зацікавлені в поповненні дійного стада корів тваринами з низькою молочною продуктивністю, а також через збитковість вирощування та відгодівлі на забій молодняку молочних і комбінованих порід, які утримуються в ОСГ.

Проте, як свідчить практичний досвід вищезазначених господарств, при дотриманні відповідних вимог утримання та годівлі корів є можливість досягти середньорічної продуктивності 5000—6000 кг.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, основними напрямками вдосконалення управління відтворенням біогенних основних засобів у молочному скотарстві є широке залучення баз даних для оперативного використання інформації у підготовці управлінських рішень, організації формування джерел фінансування, планування, регламентації (на основі сучасних нормативів) і бюджетування відтворювального процесу.

Запропоновані програми державної підтримки будуть сприяти нарощенню обсягів виробництва молока за рахунок підвищення молочної продуктивності. Державна підтримка повинна дати поштовх до запровадження сучасних технологічних прийомів вирощення високопродуктивного молодняку корів, що в кінцевому результаті приведе до збільшення обсягів реалізації молока і, відповідно, до підвищення рентабельності.

Література:

1. Гордієвич О.А. Система чинників оптимізації витрат виробництва у галузі молочного скотарства / О.А. Гордієвич // Продуктивність агропромислового виробництва: науково-практичний збірник. — 2012. — № 22. — С. 161—166.
2. Комишев А. Основні чинники зростання виробництва молока / А. Комишев // Молочне і м'ясне скотарство. — 2008. — № 7. — С. 8—9.
3. Лазаревич А.П. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока / А.П. Лазаревич // Вісник аграрної науки. — 2011. — № 2. — С. 23—25.
4. Особа Н.П. Аналіз складових економічної ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва у Львівській області / Н.П. Особа // Економіка АПК. — 2008. — № 8. — С. 112—117.
5. Сучкова Н.В. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва / Н.В. Сучкова // Економічний форум. — 2012. — № 2. — С. 98—102.

References:

1. Hordiievych, O.A. (2012), "The system factors of optimization production costs in the dairy farming industry", *Produktyvnist' ahropromyslovoho vyrobnytstva*, vol. 22, pp. 161—166.
  2. Komyshev, A. (2008), "The main factors of growth of milk production", *Molochne i m'iasne skotarstvo*, vol. 7, pp. 8—9.
  3. Lazarevych, A.P. (2011), "Ways to improve the efficiency of milk production", *Visnyk ahrarynoi nauky*, vol. 2, pp. 23—25.
  4. Osoba, N.P. (2008), "Analysis of components of the economic efficiency of intensification of agricultural production in the Lviv region", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 112—117.
  5. Suchkova, N.V. (2012), "Ways to improve the economic efficiency of livestock production", *Ekonomichnyj forum*, vol. 2, pp. 98—102.
- Стаття надійшла до редакції 06.11.2015 р.*